

משה יונה הלוי צווייג

רב ואבד"ק אנטורפן יצ"ו

מצות מינוי דיינים בזה"ז בארץ ובחול

מצות עשה על תורה למנות שופטים ושוטרים בכל מדינה ומדינה ובכל
פלך ופלך, שנאמר שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך.

רמב"ם פ"א מה' סנהדרין ה"א

אין אנו חייבין להעמיד בתי דינים בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר אלא
בארץ ישראל בלבד, אבל בחוצה לארץ אינן חייבין להעמיד בכל פלך ופלך,
שנאמר בכל שעריך אשר ה' אלקיך נותן לך לשבטיך. שם הלכה ב'

(א) נושאי כליו של הרמב"ם הביאו ברייתא דמכות ז' ע"א, ומה ת"ל בשעריך,
בשעריך אתה מושיב בתי דינים בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר, ובחול"ל אתה מושיב
בכל פלך ופלך ואי אתה מושיב בכל עיר ועיר, ולכן הגיהו בדברי רבינו בהתאם
לגירסת הברייתא, אבל בחול"ל אינן חייבין להעמיד אלא בכל פלך ופלך, והלח"מ
הביא גם דברי רמב"ן פרשת שופטים דנראה מדבריו שסובר אליבא דרבינו דפליג
על הברייתא הנזכרת והניח בצ"ע. וע' מאירי שם שגירסתו היא, אבל בחול"ל אי
אתה מושיב בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר, כלומר שאינך חייב בכך אלא שאם הם
ממנין שם יש בהן תורת סנהדרין.

וכדי לבאר שיטת רבינו אקדים מה שכתב בפ"ד מה' סנהדרין הי"א: אין
דנין דיני נפשות אלא בפני הבית והוא שיהיה בי"ד הגדול שם בלשכה שבמקדש,
שנאמר בזקן ממרא לבלתי שמוע אל הכהן וגו' ומפי השמועה למדו שבזמן שיש
כהן מקריב על גבי המזבח יש דיני נפשות והוא שיהיה בי"ד הגדול במקומו,
וכדבריו אלה הם גם בפיה"מ סוף פ"ק דמכות ע"ש.

והכ"מ ציין למקור לתנאי הראשון שאין דנין דיני נפשות אלא בפני הבית,
הא דאמרינן בסנהדרין נ"ב ע"ב ובאת אל הכהנים ואל השופט (דברים יז, ט) בזמן
שיש כהן יש משפט בזמן שאין כהן אין משפט, ורבינו הביא מקרא בתרא (שם יב)
והאיש אשר יעשה בזדון לבלתי שמוע אל הכהן וכו'. וכבר עמד בזה הרדב"ז בביאורו
על הרמב"ם ותירץ משום דכתיב ביה, והאיש אשר כו' ומת האיש ההוא, וילפינן
מיניה לכל מיתות בי"ד. וע' בתוס' שבת ט"ו ע"א ד"ה אלא, ובתוס' ע"ז ת' ע"ב
ד"ה מלמד, שמתקשים למצוא ילפותא לכל מיתות בי"ד דהמקום גורם, משום דא"א
ללמוד מזקן ממרא ע"ש. ויש לומר לדעתנו, משום דבקרא קמא אינו מוכח דבדיני
נפשות איירי אלא דמקרא דלבלתי שמוע אל הכהן כו' ומת האיש ההוא מוכח דבדיני
נפשות איירי, ואם יש כהן יש משפט דיני נפשות, וכן סירש הי"ד רמ"ה, ולכן נקט
רבינו קרא זה. ועוד דבקרא דוהאיש אשר יעשה כו' למדין דאינו חייב עד שיורה

לעשות כסנהדרין פ"ו ע"ב, ולכן נקט רבינו קרא שמבואר בו דין חיוב מיתה, ותנאי העיקרי בזה. וגם מבואר בו תנאי שני בזמן שיש כהן יש משפט. וידוע דדרכו של רבינו ליקח הדרשה היותר פשוטה אע"ג דאידיחי בגמרא, ולפעמים מביא פסוק שלא נזכר בגמרא כלל, מאחר שהוא מבואר יותר. ע' יד מלאכי כללי הרמב"ם אות ד', שכן דעת נושאי כליו בכמה מקומות.

כמקור לתנאו השני שיהיה הבי"ד הגדול במקומו, הביא הכ"מ הדרשה וקמת ועלית אל המקום, מלמד שהמקום גורם. וכן הוא ברמב"ם פ"ג ממרים ה"ז: מצאן חוץ למקומן והמרה עליהן פטור, שנאמר וקמת ועלית אל המקום מלמד שהמקום גורם לו מיתה. והוא מש"ס סנהדרין י"ד ע"ב ופ"ו ע"א. והרדב"ז הביא מע"ז ח' ע"ב, ארבעים שנה עד שלא חרב הבית גלתה סנהדרין וישבה לה בחנויות, למאי הילכתא א"ר יצחק בר אבדימא לומר שלא דנו דיני קנסות, דיני קנסות ס"ד, אלא שלא דנו דיני נפשות. והקשו בתוס' שבת שם, תימה: וקמת ועלית אל המקום דדרשינן מיניה שהמקום גורם, לא כתיב אלא בזקן ממרא ובזקן ממרא גופיה לא כתיב אלא בהמראתו, אבל לדונו יכול אעפ"י שאין בי"ד הגדול במקומו? ואין נראה לומר דבעינן שיהיו במקומן בשעת עבירה כמו בזקן ממרא, דהא בזקן ממרא לא על המראתו לבד מיחייב אלא עד שיחזור לעירו ועשה כהוראתו, ואהא לא כתיב מקום. ועוד דלא מצינו בשום מקום שהיו בודקין אם היו בי"ד בלשכת הגזית בשעת עבירה אם לאו.

ובתוס' ע"ז שם כתבו הטעם דבעינן סנהדרין סמוך לשכינה, והביאו ראיה מהא דאמרינן שם נ"ב ע"א כל המעמיד דיין שאינו הגון כאילו נטע אשירה אצל מזבח, דכתיב שופטים ושוטרים וסמיך ליה לא תטע לך אשירה כו', ודרשינן כל זמן שהסנהדרין גדולה במקומה כדין אצל מזבח, אז שופטים ושוטרים תחזן לך לשפוט דיני נפשות, נסתלקו הם בטלו דיני נפשות. ואני לא זכיתי להבין ראיה זו, דהכי אמרינן שם, אמר ר"ל כל המעמיד דיין שאינו הגון כאילו נטע אשירה בישראל שנאמר כו', אמר רב אשי ובמקום תלמידי חכמים כאילו נטע אצל מזבח, ופרש"י מזבח ת"ח, דאשירה אוקמינן בדיין שאינו הגון הלכך מזבח נמי בגברי. ובסנהדרין ז' ע"ב פרש"י, ות"ח מכפרין ומגינין כמזבח, ולא מוכח כלל מזה דמקום ישיבתם הוא אצל מזבח. ואפשר דהתוס' סברו דרב אשי דדריש כן משום דסמוך על הדין המבואר במכילתא פרשת משפטים, דסנהדרין יושבים אצל המזבח, אך מ"מ עדיין לא מוכח כלל דישיבת סנהדרין בלשכת הגזית על יד המזבח הוא תנאי בדיני נפשות, ואם אינם במקום נתבטלו דיני נפשות כמו שכתבו התוס', דבקרא זה לא כתיב דיני נפשות. וקרא דשופטים ושוטרים כולל מצות חינוי שופטים בין סנהדרין גדולה בין סנהדרין קטנה, ואפילו בי"ד של שלשה לדעת הרמב"ם כמו שאבאר לקמן. גם המבי"ט פ"ג מנערה בתולה כתב טעם זה אליבא דרמב"ם. וע' רמב"ם פ"ג מסנהדרין ה"ח שהביא רק דרשת רב אשי: ובמקום תלמידי חכמים כאילו נטע אשירה. ומלשונו משמע שהוא רק אסמכתא בעלמא כדעת הרדב"ז, וע' תשו' מהרי"ק סי' קי"ז ובהעמק שאלה שאילתא ג"ח שהאריך בביאור דברי רבינו שם.

(ב) וראה רש"י סנהדרין (מ"א ע"א ד"ה אלא) שכתב הטעם שאין דנין דיני נפשות אלא בעוד שסנהדרין יושבין בלשכת הגזית שנאמר וקמת ועלית, מלמד שהמקום גורם. ושם נ"ב ע"ב על מה דאמרינן שם, בזמן שיש כהן יש משפט כו' כתב רש"י, שאין מיתין אלא בזמן לשכת הגזית, בעוד סנהדרין נוהגת בלשכת

הגזית נוהגת אף בתו"ל כדאמרינן במכות ז'. ודברי רבינו תמוהין בעיני, דמדרשא זו בזמן שיש כהן יש משפט, מוכח רק דיני נפשות נוהגין רק בזמן הבית, אבל דבעינן נמי שהסנהדרין ישבו במקומם בלשכת הגזית לא מוכח משם מידי. ומצאתי אח"כ שכבר העיר בזה בהג' מהרצ"ח שבת ט"ו, ושמח במצאו דרשה אחרת הובאה בסה"מ סוף שורש י"ד והיא ממכילתא (מכילתא דרשב"י): מנין שאין ממיתין אלא בפני הבית ת"ל מעם מזבחי תקחנו למות — אם יש לך בית אתה ממית ואם לאו אין אתה ממית. ושם נאמר גם כן, ומנין שתהא סנהדרין סמוכה למזבח ת"ל מעם מזבחי. הרי יש לנו ילפותא חדשה דבזמן שאין סנהדרין סמוך למזבח שאין יושבין בלשכת הגזית אין דנין דיני נפשות, ע"כ. ועדיין יש לדון בראיה זו, דלדעתי משם מוכח רק דלענין בית קאמרי' דאם אין בית אי אתה ממית, אבל לענין שיהיו סמוכין דוקא למזבח ללמד מקרא דמעם מזבחי לא קאמר על זה כן, ע"ש. אם כן עדיין לא מוכח דאם אינן סמוכין למזבח שאין להם סמכות לדון דיני נפשות. ודרשה הנ"ל היא כדרשת המכילתא דר"י על הפסוק דמעם מזבחי, דתניא נמצאנו למדין שסנהדרין בצד המזבח. וכן דרשינן במכילתא סוף יתרו ולא תעלה במעלות על מזבחי וסמוך לאלה המשפטים, נמצאנו למדין שסנהדרין באין בצד המזבח. וגי' הילקוט שם שסנהדרין מסדרין דירתן בצד המזבח, וע' ירושלמי פ"ב דמכות ה"ו. ודרשת המכילתא דרשב"י הנ"ל הובאה גם ברמב"ן (במדבר ל"ה, כט). ולדעתו מה דכתיב שם לתקת משפט לדורותיכם בכל מושבותיכם והיינו אפילו לאחר החורבן, נאמר לענין דיני קנסות וגזלות וחבלות וכל דבר שבממון ושל מלקות (וע' מה שעמד בזה בס' אמרי בינה חו"מ ס"א, וע' חינוך מצוה רמ"ט), וע"כ כוונתו אם נסמכו בארץ, דאין סמיכה בתו"ל כסנהדרין י"ד, ואז כוחם יפה לדון דיני קנסות אפילו בחור"ל, משא"כ דיני נפשות דתלוי דוקא בבית ואין לדון אתר החורבן.

ג) והנה דעת רבינו בסה"מ (מצות קנ"ג) שמצות קידוש החדש לא יעשה אותה לעולם אלא בי"ד הגדול ובארץ ישראל לבד, ולכן בטלה ראייה אצלנו היום בהעדר בי"ד הגדול כמו שבוטלו הקרבנות בהעדר המקדש. והרמב"ן השיג עליו בחוקת היד ואחת מראיותיו היא, דכיון שבי"ד הגדול בטל מארץ ישראל ואפילו קודם החורבן, כדאמרינן מ' שנה עד שלא חרב הבית גלתה סנהדרין וישבה בחנויות ולא דנו דיני נפשות. ואפילו יצאו לטייל בטל כוחן ורשותן כדאמרינן בסנהדרין י"ד; מצאן אבית סגי והמרה עליהן אין המראתו המראה, ומאותה שעה בטלו כל הדינין התלויין בבי"ד וכן כוחן לקדש עפ"י הראיה שפי' הרמב"ם. ומ"מ ידוע הוא בכמה מקומות בש"ס שהיו עושין כך עד זמן קרוב לחתימת התלמוד, ומוכח דלא כדעת הרמב"ם. והמגילת אסתר וכן הלב שמח דחו ראייה זו, דהא דאמרינן מקום גורם, זהו דוקא לענין מה שהזכירו שם שאין דנין דיני נפשות, אבל לענין שאר דברים מילתא דסנהדרין בדוכתא קיימא, ולכן היו מקדשין על פי ראייה, ע"ש.

על כל פנים נראה דעת הרמב"ם, דעם ביטול ישיבת הסנהדרין בלשכת הגזית נתבטלה גם הסמכות לענין דיני נפשות. אבל הסמכות העליונה אשר לבי"ד הגדול אשר ממנו תצא תורה לכל ישראל נשארה בתוקפה כמקודם. ולדעת הרמב"ן סקע מהם דין סנהדרין גדולה. ומה שכתב שם, ולא היו בהן דין בי"ד גדול ולא דין סנהדרין כלל, ע"כ כוונתו חוץ מלעניני דיני קנסות וחבלות ומלקות דבזה לא נתבטל כוחם כמבואר להדיא בנימוקיו שהבאתי מקודם. ובספרי שופטים דרשינן „ובאת”

לרבות בית דין שביבנה. ודרשינן נמי „ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך מן המקום
הוא אשר יבחר ה' אלקיך“, על הוראות בי"ד שבירושלים חייבין מיתה ואין חייבין
מיתה על הוראות בי"ד שביבנה. וכן הוא בירושלמי פי"א מסנהדרין ה"ג: ובאת
לרבות בי"ד שביבנה, ר' זעירא אומר לשאילה. ופירש הפנ"מ שאם שאלו ביבנה
בעוד שהיה בי"ד הגדול שם, ואח"כ חזרו ללשכת הגזית ממיתין אותו אם המרה
אח"כ, עפ"י השאלה שביבנה. לפי פירושו יוצא חילוק בין אם המראה היתה בעודן
חוץ ללשכת הגזית דאז פטור דהמקום גורם. אבל אם השאילה היתה חוץ ללשכת
הגזית כגון ביבנה וחזרו ללשכת הגזית ואח"כ המרה עליהן ממיתין אותו עפ"י
השאלה ביבנה ע"ש במרה"פ. אך מקרא דוקמת ועלית אל המקום ובאת כו' ודרשת
והגידו את דבר המשפט, מוכח דהשאלה צריכה להיות בלשכת הגזית, וההמראה היא
לאו דוקא באותו מקום ומעמד אלא אם חוזר לעירו ושונה ומורה לעשות או חייב.
ומה דתניא מצאן אבית פגי והמרה עליהן, אין הכוונה דוקא באותו מעמד אלא כדון
המראה, וממילא ה"ה אם השאילה היתה ביבנה אעפ"י שחזרו אח"כ ללשכת הגזית
שוב אין כאן חיוב מיתה דהמקום גורם. ולדעתי דברי רבי זעירא פשוטים וכוונתו
לומר, דמאי דאמרינן לרבות בי"ד שביבנה, היינו לשאילה דוקא. כלומר שיש חיוב
לשאול ומחויב לעשות עפ"י הוראתן. אבל אין חיוב מיתה על הוראת יבנה כמו שחייב
מיתה על הוראות בי"ד הגדול בלשכת הגזית. ומכאן ראייה דרק לענין דיני נפשות
בטלה סמכותן כאשר גלו מלשכת הגזית אבל עדיין תורתן והוראתן בתוקפן, ומילתא
דסנהדרין כדקיימא קיימא. ומכאן ראייה לדעת החינוך מצוה תצ"ה ותצ"ו שבכלל
לשמוע ולעשות בכל זמן וזמן כמצות השופט החכם הגדול אשר יהיה בזמננו והעובר
על זה מבטל עשה זו. ועמד המנ"ח דמנין לו זה ושאני בי"ד הגדול אשר כבוד
השי"ת חופף עליו כל היום ע"ש, ולפי דרשת הספרי ובאת לרבות בי"ד שביבנה
מוכח דאפילו בזמן שלא דנו דיני נפשות היו מחויבין לעשות עפ"י הוראת בי"ד יבנה.
ובקרא דבאת כתיב אשר יהיה בימים ההם, ודרשינן בר"ה כ"ה ע"ב אין לך אלא אצל
שופט שבימך, וכן היא בתוספתא שם, וכ"כ הרמב"ם בהקדמה ליד החזקה. וע' בתשו'
הרא"ש כלל כ"ב סי' ח' וט', ובמרדכי פרק זה בורר דבזמן הזה הגדול בדור מיקרי
בי"ד הגדול וכן היה אומר ר"ת וראי' ממה דאמרינן אחר ר' מתיא בן תרש לרזמי,
ולדעת הרמב"ן שסובר שבוטלה מהם אז כל הסמכות של הסנהדרין, צריך לומר
כיון דמ"מ נשאר להם דין שופט לענין דיני קנסות כמבואר בגימורין, כן יש לנו
גם חיוב לשמוע ולעשות על פי הוראתם, דזה חייבים מדין שופט שבימך, ורק
לענין מיתה בעינן דין סנהדרין.

(ד) ולפי האמור דדין המראה הוא אפילו בבי"ד שביבנה דעובר בזה בעשה
ול"ת כדמוכח מספרי והירושלמי (וע' מרגניתא טבא בשורש הראשון אות ה' שלא
הביא מזה), והמקום גורם נאמר רק למיתה, מתורצת קושית התוס' שבת שהבאתי
מקודם, דאיך ילפינן מזקן ממרא דמקום גורם כיון דבו גופי' לא כתיב אלא בהמראתו
שצריך שימרה עליהן במקומן, אבל לדוננו יכול אעפ"י שאין הבי"ד במקומו. ונראה
דהכי היא הילפותא מזקן ממרא, דכיון דאיסור המראה הוא בכל מקום, ומאי דכתיב
וקמת ועלית אל המקום, היינו לחיוב עונש מיתה דתלוי במקום, אבל על המראה
בבי"ד ביבנה אין חיוב מיתה, ובין בלשכת הגזית בין ביבנה איכא עבירת עשה ול"ת,
ע"כ דחיוב מיתה אינו דין בהמראה בלשכת הגזית ומשום חומרת עבירת המראה.

אלא דין הוא בשיבת הסנהדרין בלשכת הגזית זה הוא הגורם חיוב מיתה, ובאמת תחלת דינו וחיוב מיתה הוא בהיותן בלשכת הגזית, שאם המרה אח"כ על ידי שהורה לעשות אחר שהם פסקו להיפך מדעתו, כבר גזרה עליו התורה חיוב מיתה. ומזה אפשר ללמוד דדיני נפשות תלויים בשיבת הסנהדרין בלשכת הגזית, והמקום גורם בכל דיני נפשות. ובזה מתורץ מה דלכאורה קשה על מה דאמרינן בע"ז שם, כיון דחזו דנפשי רוצחים אמרו מוטב נגלי ממקום למקום כי היכי דלא ליחייבו, דכתיב ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא, מלמד שהמקום גורם (דברים יז, י) ובסנהדרין י"ד ובדף פ"ו נקט הש"ס קרא קמא (שם, ח) וקמת ועלית מלמד שהמקום גורם, (וע' רש"י סנהדרין מ"א ע"א שגם הוא נקט קרא קמא) ולפי האמור אפשר לומר, דאילו מקרא קמא אין הוכחה משום דאפשר לומר כדעת התוס' דוקמת ועלית מוכח רק שהמראה צריכה להיות בזמן שהם במקומם, אבל לדוננו יכולים אעפ"י שאין הבי"ד במקומו, אבל אחר דילפינן מקרא בתרא דובאת אל הכהנים הלויים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם, דגם ביבנה איכא איסור המראה ובאיסור לאו ועשה, דאין לך אלא שופט אשר בימך, ומה דכתיב בפסוק שני, ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך מן המקום, ללמד בא דעל המראת בי"ד ביבנה אין חיוב מיתה רק על המראת בי"ד בלשכת הגזית, ממילא מוכח מזה דדיני נפשות נוהג רק כשיושבין בלשכת הגזית, ושפיר קאמר הש"ס דבכל דיני נפשות הדין כן שהמקום גורם.

וכן נראה לומר בדעת רש"י סנהדרין פ"ט ע"א, דעל מה דתנן במתני' שם, אין ממיתין אותו לא בבי"ד שבעירו ולא בבי"ד שביבנה אלא מעלין אותו לבי"ד הגדול שבירושלים, ומשמרין אותו עד הרגל כו', ופרש"י אם נשאלו לבי"ד שבלשכת הגזית ואמרו להם, וחזר לעירו ושהה ימים עד שגלתה סנהדרי ליבנה, ועדיין הבית קיים, אחרי כן הורה כבתחלה אין ממיתין אותו ביבנה, ואעפ"י ששם סנהדרי גדולה שסוף סוף אין נקבצין שם; מבואר דעתו דחייב מיתה על המראת בי"ד שבלשכת הגזית, והטעם שאין מבצעין את העונש ביבנה משום שאין נקבצין שם ואין בזה משום „וכל העם ישמעו ויראו“. והתוס' תמהו על דבריו דהאיך ממיתין אותו הא כיון דגלתה סנהדרין אין דיני נפשות? ועוד תמהו, וכתבו דדוחק לחלק ולומר דעל עבירה דקודם שגלתה סנהדרין דנים אף לאחר שגלתה ולא אמרינן בזה מקום גורם, כיון דבשעת עבירה סנהדרי במקומן, (ונראה דהתוס' אזלי כאן לשיטתם בשבת ט"ו). ונראה דדעת רש"י היא, דאעפ"י שבשאר עבירות אפילו בשעת עבירה היו סנהדרין הגדולה במקומן אין דיני נפשות אחר שגלו, דאין הקפדה אם היו הבי"ד בלשכת הגזית בשעת עבירה, אלא עיקר הדברים שיהיו בלשכת הגזית בשעת הדיון והמשפט. מ"מ שאני המראה, דכשירה לעשות בניגוד למה שהורו בלשכת הגזית מקודם בהיותם שם, כבר חייב מיתה הוא מוזמן שהמרה עליהם אם יורה אח"כ לעשות, ורק גמר דינו הוא בבי"ד שבעירו, דאחר שהורו בבי"ד הגדול לא בעי עוד התראה ואפילו אם אמר טעם לא מקבלינן מיניה כסנהדרין פ"ח ע"ב, ולכן דנין אותו אפילו לאחר שגלו ואינן יושבין עוד בלשכת הגזית.¹

(1) לא מצינו תנאי לחיוב זקן ממרה שימרה פיהם בזמן ישיבתם בלשכת הגזית ולשון הרסבים (ממרים פ"ג, ח'): ובי"ד אומרים להם כך הוא הדין, ויוצאים כולן.

(ה) ובזה אפשר להסביר הירושלמי פ"ק דסנהדרין ה"ג, דבש"ס דילן סנהדרין ט"ז קאמר ר"י בר חנינא דדינו של נביא שקר ילפינן הודה הודה מוקן ממרא, מה להלן בע"א אף כאן בשבעים ואחד, ופריך הש"ס והא הודה כי כתיב בקטלא הוא דכתיבא וקטלא בכ"ג הוא? ופרש"י דכי כתיב וקמת ועלית בהוראה כתיב, ואם הורה לעשות נידון כשאר מומתין בכ"ג דהא לא תנן במתני' ולא את הזקן ממרא. ובירושלמי שם אמר ר' זירא הודה הודה, (ע' קה"ע) ור' חזקיה למד דיבר דיבר, ובמראה הפנים מפרש דלר' חזקיה לא ניחא ליה גז"ש דר"ז משום דקשיא ליה קושי' הש"ס דילן, כי כתיבא בקטלא היא דכתיבא. ולדעתי נראה דס"ל לר' זירא וכן לסתמא דש"ס ירושלמי דלא מקשה כקושי' ש"ס דילן, דאע"ג דגמר דינו הוא בבי"ד של כ"ג, מכל מקום אין זה דומה לשאר מומתין שהם בכ"ג, דבזקן ממרא כשירה לעשות אח"כ כבר דנו אותו למיתה בזמן המראתו שאם יתברר שעושה או שהורה לעשות חייב מיתה, והבי"ד של כ"ג מקבל עדות שעומד על דעתו הקודמת בניגוד לדעת הבי"ד הגדול ע"י שעשה מעשה או שהורה לעשות, וגומרין את דינו, ואפילו אמר טעם דמקודם היו מקבלין מיניה השתא לא מקבלין מיניה, שכיון ששמע מבי"ד שלא לעשות והמרה אם כן מכבר חייב מיתה הוא, ושפיר אפשר ללמוד גז"ש הודה הודה, דגם הקטלא נחשבת בע"א, והא דלא תנן במתני' ולא את הזקן ממרא אלא בשבעים ואחד, משום דשייר, כמו דלא חשיב נמי סוטה שהיו מעלין אותה לירושלים לבי"ד הגדול, וכן תירץ רבינו אלחנן בתוס' שאנץ סוטה ז' ע"א, וכן נראה גם דעת הרמז"ל פ"ה מה' סנהדרין ה"א שכתב, וכן אין עושין זקן ממרא ולא עושין עיר הנדחת ולא משקין את הסוטה אלא בבי"ד הגדול, ובמשנתנו לא תנן לא זקן ממרא ולא סוטה, אלא ע"כ משנתנו תני ושייר.

ואף אולי אין בזה איסור כל שאין מורה לעשות, שלא מסתבר שעקביא בן מהללאל עבר באיסור חמור זה (לדעת ר"ח שגם בהוא אומר מפי השמועה דין ממרה עליו). וודאי שעיקר האיסור שחוזר לעירו ומורה לעשות, ומה שאי"צ התראה ולא מקבלין טעם ממנו הוא ענין אחר כמבואר ברש"י שם שהרי שמע מפי בי"ד שלא לעשות, ואין זה אלא גדר התראה אבל עדיין אין בזה משום התחלת העבירה, כפי שר"ל הרה"מ שליט"א, שתחלת דינו וחייב מיתה הוא בהיותו בלשכת הגזית, שאם המרה אח"כ ע"י שהורה לעשות אחר שהם פסקו היסך מדעתו, כבר גזרה עליו התורה חיוב מיתה". שאעפ"י שחייב מיתה על עבירה זו אמנם גזרה תורה, וכשם שגזרה בכל עבירות, ומ"מ פסק שפסקו אינו אלא קביעת הדין שאסור לו לזון ממנו, ואם פסק אח"כ בניגוד לזה, זהו המחייבו מיתה, ואם נאמר הכונה שבזקן ממרה בעצם פסק הדין והכרעתם כלול כבר הפס"ד מיתה אם יעבור אח"כ, וה"ז כאילו פס"ד מיתה על תנאי, שממילא אח"כ כבר לא צריך פס"ד חדש עליו אלא רק קבלת עדות כלשון הרהמ"ח להלן. והבי"ד של כ"ג מקבל עדות שעומד על דעתו הקודמת, א"כ היו צריכים לנהוג בזה ככל דיני פס"ד למיתה, היינו הלגת הדין וחטי' לטובה וכו', וכן אח"כ הבי"ד של כ"ג לא היו צריכים כל זה, וכהא דתנן: כל מקום שיעידוהו שנים ויאמרו מעידים אנו באיש פלוני שנגמר דינו וכו' ה"ז יתרג (מכות ז'), ולשון הרמב"ם (ממרים פ"ג, ח'): גומרים דינו למיתה בבי"ד שבעירו. הרי שיש כאן פסק דין למיתה ע"י בי"ד של כ"ג.

וכן תירץ הרדב"ז, וזה דלא כדעת התוס' סוטה שם שכתבו דכיון דהגמר דין לא היה בבי"ד של שבעים ואחד לא תני, ולכן גם דייק רבינו שם, וכתב בלשון הברייתא אין עושים זקן ממרא אלא בבי"ד של שבעים ואחד, כיון שבאמת הם שעושים אותו לזקן ממרא אעפ"י שנגמר דינו על ידי בי"ד של כ"ג (וע' תוספתא פ"ג דסנהדרין דתני להו ע' לח"מ שם וציוני מהר"ן).

והכ"מ כתב דדייק רבינו לכתוב אין עושין משום דהמראתו צריכה להיות בע"א, ולכן לא כתב אין ממיתין, וקשיא לי' מהא דתנן (סנהדרין ט') אין ממיתין אותו לא בבי"ד שבעירו ולא בבי"ד שביבנה אלא מעלין אותו לבי"ד הגדול שבירושלים. ולדעתי משם לק"מ, דהא דמעלין אותו לירושלים טעמא אחרינא איכא בזה משום שנאמר וכל ישראל ישמעו ויראו, כמו שכתב רבינו בס"ג ממרין, ולא משום דין בי"ד של ע"א, דא"כ ימיתו אותו ביבנה, אלא ע"כ כיון שאין מתקבצין שם כמו שפרש"י שם, לכן היו מעלין אותו לירושלים.

ומה שהקשו עוד התוס' בסנהדרין על שיטת רש"י, אמאי נקטה המשנה יבנה ולמה לא נקט בבי"ד שבחנות, אין הכי נמי דאין נ"מ לדינא דבכל מקום שגלו דינא הכי, וכן מצינו עוד במשנה שנקטה יבנה ולא דוקא הוא, ע' ר"ה כ"ט ע"ב אמר ר' אלעזר לא התקין ר' יוחנן בן זכאי אלא ביבנה בלבד, ופרש"י שהיתה סנהדרין גדולה שם בימיו וכן בכל מקום שגלתה כו'. ותו תנן שם, ועוד זאת היתה ירושלים יתירה על יבנה וע' שם ל"א ע"ב ומיבנה לאושה ומאושה ליבנה, וע' שבת קל"ח ע"ב, גיטין ג' ע"ב זבחים ג' ע"א ירושלמי ברכות פ"א ה"ה, והרמב"ם פ"ג מממרים ה"ח כתב במקום "בית דין ביבנה" כלשון המשנה סנהדרין שם, לא בבי"ד הגדול שיצא חוץ לירושלים. והלח"מ סבר לראות בסגנון הרמב"ם ששינה לשונו, פירוש שלישי דלא כרש"י ולא כר"ת. ולדעתי אפשר לומר דאין מחלוקת בין רש"י להרמב"ם דגם לרש"י לאו דוקא יבנה נקטה המשנה, אלא ה"ה בכל מקום שגלתה סנהדרין, ולכן נקט רבינו שיצאו חוץ לירושלים, דכולל כל מקום שגלו, ודין אותו לפי שהמרה עליהן עוד בהיותן בלשכת הגזית ומטעם שכתבתי לעיל.

(ו) והנה ראינו כי כאשר גלתה סנהדרין מלשכת הגזית, פקעה ממנה הסמכות העליונה לשפוט דיני נפשות, ואז פקעה גם הסמכות לדון דיני נפשות בכל בתי דינים, כי גדולה היא החרדה לאבד נפש אחת מישראל, כי דמיו ודם זרעותיו תלוין בו עד סוף העולם, וכל המאבד נפש אחת מישראל מעלה עליו הכתוב כאילו איבד עולם מלא, כסנהדרין ל"ז ע"א, וביושבם סמוך למחנה וכו' השראת הקדושה העליונה תציל אותם מכל משגה וטעות (ע' רמב"ן דברים יט, יט, ודרשות הר"ן דרשה י"א). אבל לענין שאר דבריו בדוכתייהו קיימה כדתנן סנהדרין נוהגת בארץ ובחור"ל, היינו בנוגע לסמכות לדון דיני נפשות, דקמ"ל התנא דהיא נוהגת גם בחור"ל. ע"י סנהדרין י"ד על הא דאמר ריב"ל אין סמיכה בחור"ל מקשה הש"ס, מאי אין סמיכה אילימא דלא דייני דיני קנסות בחור"ל (היינו דאין להם הסמכות לזאת כאשר הם יוצאים את הארץ) והא תנן סנהדרין נוהגת בארץ ובחור"ל, אלא דלא סמכינן בחור"ל. וכן מפרש הי"ד רמ"ה, דהא דתנן סנהדרין נוהגת בארץ ובחור"ל כלומר תורת סנהדרין שיכולין לדון דיני נפשות ואצ"ל דיני קנסות גם בחור"ל, אבל לא איירי לענין מצות מינוי דיינים, וכן נראה דעת רבינו

מלשונו בפ"ד מה' סנהדרין הי"ב ופי"ד הי"ד ע"ש, וכן משמע בחינוך מצוה תצ"א. ולפי זה קשה מהי כוונת השאלה בתוספ' פ"ג דסנהדרין הובא במכות ז', אי"כ מה ת"ל בכל שעריך, הא מקרא דבכל מושבותיכם ילפינן רק שתורת סנהדרין נוהגת אף בחור"ל, וקרא דשופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך איירי לענין מצות מינוי דיינים, ומשמיע לנו קרא דאין מצוה זו נוהגת אלא בארץ ישראל, אבל סנהדרין שנסמכו בארץ ויצאו לחור"ל יכולין לדון גם דיני נפשות, דתורת סנהדרין וסמכותם נוהגת גם בחור"ל? אך לפי דברי הגור אריה (במדבר לה, כ"ט) אפשר לפרש שפיר, דעל מה שכתב רש"י על הפסוק בכל מושבותיכם, למד שתהא סנהדרין נוהגת בחור"ל כל זמן שנוהגת בארץ, ועל זה כתב המהר"ל לפרש דברי רש"י, דכוונתו לומר דסנהדרין של כ"ג שדגין דיני נפשות דנין בחור"ל דבהכי איירי, (ראה מזרחי שהבין כי דרשת רש"י היא לא כדרשת חז"ל במכות, וכוונתו לענין סמיכה, אבל לא משמע כן אלא לענין ד"ג קאמר, כמו שהבין גם הרמב"ן ע"ש) והוא יהיה נוהג בחור"ל. ומה שאמר כל זמן שנוהגת בארץ מסני שסנהדרין גופי' בטל בחרבן הבית, כדדרשינן: אל הכהן ואל השופט, בזמן שיש כהן יש שופט כו'. ומה שהוצרך לכתוב בכל מושבותיכם אע"ג דחובת הגוף היא, מפני שכחוב בכל שעריך, ויש לומר דוקא באר"י ולא בחור"ל, והא דכתיב בכל שעריך מתרץ הש"ס בשעריך אתה מושיב בכל פלך ופלך וכו'. והכי נמי יתכן לומר בכוונת השאלה, אם כן למה נאמר בשעריך כו', דאילו מקרא דשופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך, אפשר לומר דגם תורת סנהדרין אינה נוהגת רק בארץ ולא בחור"ל דכשיצאו לחור"ל פקעה מהם הסמכות העליונה שהיתה להם בהיותם בארץ, ואין הסמיכה מועילה רק לארץ ישראל, דכמו בסנהדרין הגדולה כאשר גלתה ממקומה מלשכת הגזית אין בכחה לדון דיני נפשות, כן אפשר לומר דסנהדרין קטנה אם גלתה ממקומה כגון שיצאה לחור"ל, פקעה ממנה הסמכות שנתנה להם ע"י הסמיכה, ואפילו בזמן שהסנהדרין יושבת בלשכת הגזית, קמ"ל קרא דמושבותיהם דתורת סנהדרין נוהגת גם בחור"ל כל זמן שנוהגת בארץ, וקרא דבכל שעריך, ללמד בא לענין מינוי דיינים, דיש חילוק בין ארץ ישראל לחור"ל כדתניא שם.

(ז) ומה שכתב הרמב"ן בנימוקיו (במדבר לה, כט) כי מקרא לדורותיכם בכל מושבותיכם שמוכח מזה אפילו בזמן הגלות ובחור"ל, היינו לדון דיני קנסות וגזלות וחבלות וכל דבר שבממון ושל מלקות ארבעים, צ"ל דכוונתו לזמן שנוהגת סמיכה בארץ, אבל משבטלה הסמיכה — כל המשפטים בטלים, כדבריו בריש פרשת שופטים (וצ"ע מה שכתב רבינו שם דהמצוה הזאת נוהגת בכל זמן בדיני ממונות בדברים הנדונים בחוצה לארץ, דהלא בזמן שיש סמיכה נוהגין גם דיני נפשות בחור"ל, ובזמן שאין סמיכה בטלו כל הדינים בכל מקום, כמבואר בדבריו שם ובפ' מסעי, ואכ"מ) דכתיב לפניהם ולא לפני הדיוטות, ואנן הדיוטות אנן, ואין דיינים בחור"ל אלא תקנה, דשליחותיהו עבדינן, ואין אנו חייבין במצות מינוי שופטים מן התורה כלל. וע' קרית ספר להמב"ט סוף פ"ה מה' סנהדרין שכתב, כל הנסמכין באר"י דנין דיני קנסות אפילו בחור"ל דסנהדרין נוהגת בחור"ל כדתנן התם, וכן אפילו בלא סמיכה נראה דמדאורייתא דנין דייני חור"ל, אפילו בדבר שאינו מצוי בדיני הארץ, דבזמן שאין סמיכה כולן שוין והכל הולך אחר תחכמה.

אך הרמב"ן ביבמות מ"ו ע"ב מסופק בדבר, דאפשר דמן התורה אפילו

הדימוסות דנין בשליחותייהו דמומתין, וכן דעת הנתיבות חו"מ ריש סי' א' דבאמת שליחותייהו היא מדאורייתא, אלא שנמסר לחכמים ולא עשו אותנו לשליחים רק במקום דאיכא נעילת דלת, וחזר בו מחמת דברי הרמב"ן והרשב"א שכתבו דהוי רק מדרבנן. ולא ידעתי למה, שהרי הרמב"ן רק כמסופק בדבר ע"ש היטב, וכ"כ בתוס' הרא"ש שם דמטעם דשליחותייהו קעבדינן אנו מקבלין גרים בזה"ו. ואם נימא דשליחותיהו היא מדאורייתא, אפשר לומר דגם מצות מינוי דיינים בומן הזה היא מצוה מדאורייתא.

ואני כמסופק בדין, בהא דקאמר ריב"ל (סנהדרין י"ד) אין סמיכה בחו"ל, מה הדין באם אין אפשרות לסמוך בארץ אם מהני אז הסמיכה בחו"ל. וע' בסה"מ (מצות קע"ז) שכתב: אמנם יהיו כלם בארץ ישראל בהכרח, ואין סמיכה אלא בארץ ישראל. מלשון זה משמע לכאורה דאפילו בדיעבד לא מהני סמיכה בחו"ל. וכן נראה ממה שכתב בפיה"מ פ"ד דבכורות: „לפי שבני ישראל נקראים קהל ואין משגיחין לזולתן בחו"ל, ובספרו הגדול (פ"ד מה' סנהדרין ה"ו) כתב סתם, אין סומכין זקנים בחו"ל ולא ביאר ולא חילק בזה. והנה הטעם דלא סומכין בחו"ל מבואר בירושלמי פ"ג דבכורים ה"ג, דמקרא מלא הוא, בן אדם בית ישראל יושבים על אדמתם, הא כל ישיבה שלך לא יהא אלא אדמתך, ובתשרי בש"ד סי' רמ"ז הביא תשובת הרא"ש, דעיקר הדבר שיהא כל השררות וגדולה צדיין לארץ הקדושה אשר שם עיקר משפטי התורה והמצות ומשום ישוב ארץ ישראל, ויתנו דעתם לשבת בארץ נחלתם. ולטענה זו אפשר דמועילה סמיכה בחו"ל כשאין היכולת לסמוך בארץ, כדאמרינן בסנהדרין י"א ע"ב אין מעברין השנה אלא ביהודה ולמדין מקרא דלשכנו תדרשו ובאת שמה, כל דרישה שאתה דורש לא יהיו אלא בשכנו של מקום. ובברכות ס"ג למדין מקרא דקבלה כי מציון תצא תורה. ומכל מקום אם עיברה בגליל מעוברת. וכן מפורש בירושלמי שם דכשאיין יכולין לעבר השנה באר"י מעברין אותה בחו"ל, הובא בתוס' סנהדרין שם, וכיוון דהא דאין סמיכה אלא בארץ למדין ג"כ מקרא דקבלה, ויש בזה לדעת הרא"ש רק משום ישוב ארץ ישראל, אפשר דמהני סמיכה בחו"ל כאשר אינם יכולים לסמוך באר"י, וע' במפרש על הרמב"ם פ"א מקידוש החדש ה"ח, ובצל"ח ברכות שם ובמנ"ח מצוה ד' ויש לעיין בזה.

וראיתי במנ"ח מצוה תצ"א שהעיר על מה שכתב הרמב"ם בפ"ד מה' סנהדרין ה"ו, וכל אר"י שהחזיקו בה עולי מצרים ראויה לסמיכה, והכ"מ כתב דמקור לדברי רבינו הוא מה דאמרינן בסנהדרין ה' ע"א דרשותא מועיל לעיירות העומדים על הגבולין, ומכש"כ למה שכבשו עולי מצרים, ותמה עליו המנ"ח מה ענין זה לסמיכה כיון דגזירת הכתוב היא דצריך סמיכה דוקא באר"י בודאי בעינן ארץ ישראל גמור ע"ש, ולא ביאר לאיזה גזירת הכתוב כוונתו דמבואר שם דבעינן אר"י דוקא. אך המקור הנאמן לדברי רבינו הוא הירושלמי ריש הוריות, להוראה הלכו מלבוא חמת עד נחל מצרים, ע"י אור שמח וע"י מה שאכתוב לקמן.

ח) וכעת אבוא לבאר דברי רבינו ריש הלכות סנהדרין, דכבר הבאתי לעיל דעת הרמב"ן ריש שופטים, כי לאחר שבטלה הסמיכה כל הדינין בטלין מן התורה דכתיב לפניהם ולא לפני הדיוטות, ואין חייבים במצות מינוי שופטים מן התורה כלל, אם כן הסמיכה היא תנאי במצות מינוי שופטים, דבסמיכה תלויה

האפשרות של קיום המצוה, דבזמן שיש סמיכה איכא מצוה ובזמן שאין סמיכה אין מצוה. וכן נמי נימא דבמקום שאין סמיכה אין מצוה למינוי דיינים. והנה מה דקאמר ריב"ל דאין סמיכה בחו"ל יש לפרש בשני אופנים: דכיון דסמיכה היא דין תורה, דמשה רבינו סמך את יהושע שנאמר ויסמוך את ידיו עליו ויצוהו כו', והתורה אמרה שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך אשר ה' אלקיך נתן לך, מקרא זה גופא מוכח שכוונת התורה היא שרק בארץ נוהגת סמיכה, ומש"ה אמרה תורה בכל שעריך. ולמעט חו"ל ממצות מינוי שופטים, דכמו דבזמן שאין סמיכה נוהגת אין חיוב מצוה למנות דיינים, כן הכי נמי במקום שאין הסמיכה נוהגת אין חיוב מצוה למנות. ורק אם מתרמי שיצאו כדאמרינן בב"ק פ"ד ע"ב דאתו רבנן דהתם וייעדוהו הכא, או הסמכות שנתנה להם ע"י הסמיכה בארץ היא עדיין בחוקפה, משום דכתיב בכל מושבותיהם, אבל המצוה איננה בחו"ל כשם שהסמיכה איננה בחו"ל. וכן נראה לומר בכוונת הרמב"ן בשי' הרמב"ם שכתב בנימוקיו שם, ולפי זה אין ישראל שבחוצה לארץ מצווים למנות להם דיינים בעיירות, וכן כתב הרב ר' משה כו' (ונראה שהיתה לפניו הגי' בש"ס מכות שם כמו שהביא הספורנו בריש פרשת שופטים, כאמרם ז"ל בחוצה לארץ אין אתה מושיב דיינים בכל פלך ובכל עיר זעיר, וכגירסת המאירי שהבאתי באות א') וע' חינוך מצוה תצ"א שהביא מתחלת לשון רבינו מסה"מ מצוה קע"ו כדרכו, אך בסה"מ מסיים ז"ל, ודע שאילו המנויים כלם, כלומר סנהדרי גדולה וקטנה ובי"ד של ג' וזולתם מן המנויים אמנם יהיו כלם באר"י בהכרח ואין סמיכה אלא בארץ ישראל (נוסח כ"י הגר"ח הלך שליט"א) וכשנתקיימה הסמיכה בארץ ישראל אז אפשר לסמוכים ההם שישפטו בארץ ובחו"ל כו'. ובחינוך ז"ל: ונוהגת מצוה זו כלומר (כן הוא בכל הדפוסים, ולא כגי' "לסמוך") סנהדרי גדולה וקטנה ובי"ד של ג' באר"י שיש שם סמיכה אבל לא בחו"ל שאין סומכין בחו"ל, אבל מ"מ כל הנסמך בארץ ראוי לשפוט אפילו בחו"ל כו'. מדיוק לשון זה, נראה שהסמיכה היא דין במצות מינוי שופטים, והתורה שאמרה שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך, ע"כ משום דסמיכה נוהגת רק בארץ, ולכן גם ממועט דין מצות מינוי שופטים בחו"ל.

וזוה מתורץ מה שהעיר המנ"ח מצוה מ"ז, על מה שכתב החינוך בדין מכה איש ומת מות יומת, שמצוה זו אינה נוהגת בחו"ל אלא בארץ ישראל שאין דיני נפשות אלא בארץ, דהא תנן סנהדרין נוהגת בארץ ובחו"ל ודיני דיני נפשות גם בחו"ל, ולפי האמור לק"מ דבעל החינוך מצוה קאמר, דמה שצותה תורה מות ימות כוונתה רק בארץ כיון ששם נוהג דין סמיכה ושם גאמר שופטים ושוטרים תתן לך, אבל בחו"ל לא נאמר למצוה רק אי מתרחי דאתו לשם בודאי בלחם ומסמכותם להורות ולדון דיני נפשות. וכמו שכתב גם המאירי שאין חיוב למנות, אלא שאם ממנין יש בהן תורת סנהדרי, אבל אין כוונת התורה במצוה זו אלא ליושבי הארץ. זהו מה שאפשר לומר באופן אחד.

ט) אופן שני, דהא דאין סמיכה בחוצה לארץ, הוא רק תנאי בדין סמיכה, דבאמת בזמן שנוהגת סמיכה בארץ ואיכא מצוה מה"ת למנות שופטים בארץ איכא נמי מצוה למנות שופטים בחו"ל, אלא תנאי איכא בדין סמיכה שהיא צריכה להיות בארץ דוקא. ולפי זה צ"ל דמה שכתב רבינו בפיה"מ, "ודע שאלו המנויין כלם

אמנם יהיו כלם בארץ בהכרח ואין סמיכה אלא בארץ ישראל, לא יתפרש בתור דין בתצות מינוי שופטים כמו שביארתי באופן הראשון, אלא כתנאי גרידא בדין סמיכה, ובזמן שהיא נוהגת בארץ ונסמכו בארץ, יש חיוב ומצוה למנות דיינים גם בחו"ל. וכן נראה דעתו מזה שדייק וכתב, מצות עשה של תורה למנות שופטים ושוטרים בכל מדינה ומדינה ובכל פלך ופלך כו', דהיינו בכל מקום ואפילו בחו"ל, וכ"כ הרדב"ז בביאורו על הרמב"ם ומה ששינה רבינו מלשון הברייתא שאמרן בכל עיר, ורבינו קרא לעיר מדינה (לדעת הלח"מ) יתכן לומר דנקט מדינה במקום עיר, משום דמלת מדינה כוללת גם ארץ גם מחוז וגם עיר, ע' רש"י ב"ב כ"א ד"ה פלך. הרבה מדינות בפלך אחד, וכונתו להרבה ערים בפלך אחד, ובסנהדרין ג"ו ע"ב מפרש רש"י פלך, מדינה, ובתרגום אסתר מדינה פלכיא, ובפסיקתא דר"כ ירמיה על ידי שהיה עירוני כו', ברם ישעיה ע"י שהיה בן מדינה מירושלם. וע' רמב"ם ה' סנהדרין פכ"ה ה"י מי שהוא במדינה, ובב"ק קי"ב, וע' תו"ט פ"א מ"ג דשקלים, וע' פסחים נ"א ע"א ולעזא עליהם כל המדינה, וברמב"ם פ"א מעירובין ובפ"ח מגנבה. ורבינו הוציא דין זה מברייתא דסנהדרין ט"ז ע"ב, ת"ד מניין שמעמידין שופטים לישראל ת"ל שופטים תתן כו'. זג"ח הר"ח שופטים על ישראל, הברייתא סתמא קאמר באין חילוק בין ארץ ישראל לחו"ל, משמע דשופטים על ישראל בכל מקום ומקום ואפילו בחו"ל. וג"י הספרי, שופטים לכל ישראל (וכן היא ג"י כ"י, ע"י דקד"ס ובסה"מ כ"י הגר"ח) ובספר בית הילל על הספרי פירש שופטים לכל ישראל היינו סנהדרין גדולה, וכן פירש היד רמ"ה, אבל לג"י הר"ח שופטים על ישראל אפשר לומר כמו שביארתי, וכיון דברייתא זו סוברת דמצות מינוי שופטים היא אפילו בחו"ל ע"כ צריכים לחלק ולומר דבארץ אתה מושיב בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר, משא"כ בחוצה לארץ דהמצוה היא רק בכל פלך ופלך ולא בכל עיר ועיר, דקרא כתיב שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך, כש"ס מכות ז' ע"א.

ומה שהשמיט רבינו שצריך בי"ד לכל שבט ושבט כמו שדרשו בברייתא הנ"ל, ע' אור החיים ריש שופטים שתירץ דהא דדרשו חז"ל לשבטיך שצריך בי"ד לכל שבט, היינו קודם שדרשו שצריך לכל עיר, אבל אחר שדרשו לכל עיר אין עוד צורך למנות לכל שבט, וראייתו מברייתא הנ"ל שהקדימה דרשת לשבטיך לפני דרשת בכל שעריך, להיפך ממה שכתוב בקרא. אבל רא"י זו אינה מוכרחת לגירסת הספרי שדרש לפי סדר הקרא ע"ש, וע' בסה"מ שהביא מספרי הדרשה דלשבטיך לכל שבט ושבט, והדרשה בכל שעריך בכל עיר ועיר לא הביא. ואולי היתה לפני גירסה אחרת, ולפי מה שכתבתי דדעת רבינו היא דמ"ע מן התורה היא מינוי שופטים גם בחו"ל, ושם בחו"ל אין ישיבתם לפי השבטים, ולכן בריש סנהדרין שכתב, שהמצוה היא בכל מקום ואפילו בחו"ל השמיט דין בי"ד לכל שבט, והביאו ברפ"ה ואין עושין סנהדרי קטנה לכל שבט ולכל עיר ועיר אלא עפ"י בי"ד של שבעים ואחד.

וקצת פלא בעיני על רש"י ריש מכילתין, דעל תא דתנן אין עושין סנהדריות לשבטים אלא על פי בי"ד של ע"א כתב רש"י לפרש, שהיו מושיבין סנהדרי קטנה של כ"ג בכל עיר ועיר כדכתיב תתן לך בכל שעריך, ולמה לא מפרש דכוונת התנא לכל שבט ושבט כדכתיב לשבטיך? וע' בירושלמי שם ה"ג הביאו על פיסקא

זו קרא דלשבטיך²). והרמב"ם שינה לשון המשנה וכתב בספרו לכל שבט ושבט ולכל עיר ועיר, ואפשר שמפרש למתני' אין עושין סנהדריות לשבטים, היינו לצורך שבטי ישראל, וע' בפיה"מ.

ובהלכה ב' ע"כ עלינו להגיה בדברי רבינו, וכיון שגם נושאי כליו הגיהו אמינא גם אנא להגיה, במקום „אבל בחור"ל אין חייבים להעמיד בי"ד בכל פלך ופלך" צ"ל אבל בחור"ל „אנו חייבין" להעמיד בכל פלך ופלך, וממילא ידעין דבכל עיר ועיר אין אנו חייבין, וזה כמו דתניא בברייתא הנ"ל, דברישא כתב, „אין אנו חייבין להעמיד בכל פלך, ומקביל לזה כתב „אבל בחור"ל אנו חייבין", וכן היא בתוספתא פ"ג דסנהדרין אלא באר"י עושין אותן בכל עיר ועיר בחור"ל עושין אותן פלכים פלכים, וסגנונו מוזקק.

(י) ולפי זה דמצות מינוי שופטים היא אפילו בחור"ל, קשה טובא למה באמת בזמן שהיו מומחין באר"י לא מינו בי"ד בחור"ל, כיון שהיא מ"ע של תורה? דתא אמרינן בב"ק פ"ד כגון דאתו רבנן דהתם ויעדוהו הכא דמילתא דלא שכיחא היא, וע' תענית י"א אין תענית צבור בבבל, וכתב הרמב"ן הטעם מפני ששנינו בי"ד גוזרין על הצבור ואין בחור"ל בי"ד, שהדיוטות אנן כמו שאין דנין דיני קנסות בבבל מפני שאין סמיכה בחור"ל ות"ה והוא הטעם לת"צ, ומוכח דלא הוי בי"ד סמוכין בבבל. ומצאתי שכבר עמד בזה בחי' הרי"מ ריש ה' דיינים, ויצא לחדש דאחר שתקנו דדיני ממונות לא בעי מומחין מקוימת המצוה גם באין מומחין, אלא דעכ"פ בעינן יחיד מומחה שראוי לכל, כמבואר ברמז"ל פ"ד מסנהדרין ע"ש באריכות.

ולדעתי אפשר לומר טעם אחר דלא מינו בית דין בחוץ לארץ בזמן שהיו סמוכין בארץ ישראל, דכבר רמותי לעיל לדברי רבינו בפירוש המשניות פ"ד דבכורות מ"ג שכתב, וכבר בארנו בתחילת סנהדרין שאין נקרא בית דין בשם מוחלט אלא סמוך בארץ ישראל בין שיהיה סמוך מפי סמוך או הסכימו בני ארץ ישראל למנות אותו ראש ישיבה, לפי שבני אר"י הם הנקראים קהל והקב"ה קרא אותן כל הקהל, ואפילו היו עשרה אנשים זאין משגיחין לזולתן שבחור"ל כמו שביארנו בהוריות, ע"כ. בזה גילה לנו רבינו הגדול הטעם שאין סמיכה בחור"ל והוא משום דאין בני חור"ל נקראים קהל, דבהוראה הלך אחר רוב יושבי ארץ ישראל. ובאמת ריב"ל שסובר אין סמיכה בחור"ל הוא דאמר בירושלמי הוריות ה"ב, להוראה הלכו מלבוא חמת עד נחל מצרים, ולא כגי' שלנו לראי, אלא להוראה, וכן גרס הקה"ע בירושלמי פסחים פ"ו ה"ו וכן כתב הנועם ירושלמי, ולכן פסק רבינו גם לענין סמיכה מלבוא חמת עד נחל מצרים כמו שהבאתי לעיל, וכיון שמצות מינוי דיינים היא אחת מן המצוות המוטלות על הציבור כדעת החינוך, וכיון שבני חור"ל לא מיקרי קהל אין עליהם דין ציבור ומהאי טעמא אין עליהם מצוה זו³). וכן ראיתי מביאים בשם הגאון בעל צפנת פענח זצ"ל דמהאי טעמא

(2) עיין מה שכתבנו בקובץ ז"ח של התורה"מ עמ' קעו בהערות. וע"ע ב"תורת האהל"

למרן הגריא"ה הרצוג שליט"א דף ח: ד"ה אכן. העורך

(3) אינו מובן, וכי היכן הוזכר שם „קהל" או „צבור" במינוי הדיינים. וגם אם זהו

אין תענית ציבור כבבל לסי שאין דין ציבור לבני חו"ל, וע' תשו' אכני נזר אר"ח ח"ב סי' שי"ד, ואכ"מ. ואין המצוה הזאת לדעתי מוטלת דוקא על בי"ד הגדול לבד, אלא כמו מצות מינוי מלך שהיא על הציבור והבי"ד הגדול מעמידין אותה, ע' רמב"ן שופטים יז, יד, כן נמי מינוי סנהדרין קטנה די בכל אתר ואתר מצוה על הציבור היא, אלא שאין עושין אותה אלא על פי בי"ד הגדול, וע' בחי' הר"ן שכתב לפרש מה דאמרינן בסנהדרין ט"ז ע"ב אחד ממונה על כולן היינו הנשיא שימנה הסנהדרין בכל עיר ועיר. אך בחידושי הרי"מ שם ראיתי שדעתו דממה דתנן במתני' אין מעמידין סנהדראות לשבטים וכו', דלדעת רש"י הכוונה לכל עיר ועיר, ולדעת הרמז"ל הכוונה לכל שבט וכל עיר, אם כן נראה מזה דמצוה זו מוטלת על הבי"ד הגדול, וכשבוטלה סנהדרי גדולה בוטלו "שופטים תתן" מה"ת. ולדעתו מצוה זו ודאי לא קאי אבי"ד של ג' דאי הווי קאי גם על בי"ד של ג' שוב גם בזה היו צריכים בי"ד הגדול להעמידן, כדאשכחן במשה, כיון דמהך קרא דשופטים תתן יליף להיות ע"א דומיא דמשה וע"כ דמינוי של ג' לא הוי מ"ע מן התורה אלא תקנת חכמים ע"ש.

הנה מה שכתב דמהך קרא דשופטים תתן יליף להיות ע"א דומיא דמשה, ע' ר"ח סנהדרין שם דלמדין מקרא, ויבחר משה אנשי חיל מכל ישראל ויתן אותם ראשים על העם, וכן נראה כוונת רש"י שם, וכן פירש היד רמ"ה, ומקרא דשופטים תתן מוכח דגם בי"ד של ג' היא מצוה מן התורה, כמו שכתב להדיא הרמב"ם בסה"מ והחינוך שהבאתי מקודם, ואח"כ מצאתי שהאריך בזה הגאון מהר"י פרלא ז"ל בספרו הגדול פרשה א' והביא מפסיקתא זותרתא יתרו י"ח כ"ב, וכל דבר הקטן, אלה דיני ממונות שהן בשלשה, וכן מסנהדרין ל"ד למדין מקרא דושפטו את העם בכל עת דדגין ביום וגומרים בלילה, ומוכח דאוקי משה שופטים גם לדיני ממונות, וע' בס' והזהיר פ' משפטים שכתב זהזהיר הקב"ה את ישראל למנות שלשה דיינים, ולדעתו סובר הרמב"ם דרק סנהדרין הקים משה במדבר אבל בי"ד של שלשה, בני העיר ממנין מעצמם, ע"ש שלא העיר מדברי ירושלמי דמפרש למתני' ואין עושין סנהדראות לשבטים, היינו בי"ד לשבט דכתיב לשבטיך, ומדברי רבינו פיה"מ דבכורות שהבאתי ויש לי אריכות גדולה בדבריו ואכ"מ. וצריך לומר לדעת הרמב"ם שכתב לכל שבט ולכל עיר, משום דיליף סנהדרין קטנה מסנהדרין קטנה אבל לא בי"ד של שלשה. ובין סנהדרין קטנה בין בי"ד של ג' המצוה מוטלת על הציבור והיא מ"ע מה"ת, ורק סנהדרין קטנה תלוי במינוי של בי"ד הגדול, אבל לא בי"ד של שלשה. זאם כן גם בזמן הזה איכא

מצוה של הציבור, הכונה בפשיטות שזה מוטל על אלה הנוגעים בדבר, שצריכים להסדיר חייהם באופן זה שבמקרה של צורך במשפט יהא מי שיעשה זאת, ובזה אין שונה הציבור בחו"ל מזה שבא"י.

וביותר אינו מובן, לפ"מ שמסיק לעיל, ומגיה לפ"ז גם הרמב"ם, שבחו"ל אנו חייבים להעמיד בכל פלך ופלך, אי"כ הרי יוצא ברור שיש כן חובה להעמיד עכ"פ בכל פלך וסברא זו שאין דין קהל על צבור שבחו"ל אינה קובעת לענין זה, ולמה לא מינוי העורך

מצוה מינוי שופטים. ולפי מה שהביא המאירי בב"ק פ"ד (הובא באס"ז) בשם מקצת גדולי הדורות כי מן הדין אפשר לדון כעת דיני גזילות וחבלות. שכל שהצריכו מומחין לזה לא נאמר אלא בזמן שיש מומחין, אבל כל זמן שאין שם מומחין דנין הם בשליחותן, שאל"כ בטלו כל הדינים שהעולם חרב, ולדעת המבי"ט סוף פ"ה מה' סנהדרין דנין מדאורייתא, אם כן איכא מצוה מה"ת וע' או"ת ריש סי' א' ובהג' כסף קדושים. וגדולה מצוה זו שהיא מקרבת הגאולה דכתיב, שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבוא וצדקתי להגלות.